

Wpływ zmian w kodeksie karnym i kodeksie karnym wykonawczym na proces wykonywania kary ograniczenia wolności z perspektywy zadań zawodowego kuratora sądowego

MAGDALENA NIEWIADOMSKA-KRAWCZYK

ORCID: 0000-0002-7070-8616

Katedra Prawa Karnego Wykonawczego

Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego

Abstrakt

Opracowanie koncentruje się na kilku kwestiach dotyczących zmian w zakresie kary ograniczenia wolności. Z jednej strony mogą one korzystnie wpłynąć na proces wykonywania tej kary, między innymi upraszczając go, usprawniając pracę poszczególnych organów zaangażowanych w proces wykonawczy oraz zmniejszając liczbę zadań czy obciążenia sprawami. Z drugiej jednak wręcz przeciwnie — poszczególne zmiany mogą wpłynąć negatywnie na proces wykonywania tej kary, komplikując go, powodując niepotrzebne obciążenie organów wykonawczych sprawami czy zadaniami w ramach procesu wykonawczego. Istnieje jeszcze trzecia możliwość, mianowicie częściowo pozytywny, a częściowo negatywny wpływ zmian.

Słowa kluczowe: ograniczenie wolności, kara kryminalna, polityka karna

I

W roku 2022 minęło 25 lat od uchwalenia nowych kodyfikacji karnych¹. Każda z nich była w tym czasie wielokrotnie nowelizowana, co sprawiło, że niektóre instytucje prawne nie przypominają w swoim kształcie tych uregulowanych pierwotnie. Ponadto natłok zmian sprawił, że pojawiła się konieczność wydania tekstów jednolitych.

Jedną z instytucji dotkniętych licznymi zmianami jest kara ograniczenia wolności. Jej specyfika polega między innymi na tym, że kształt materialnoprawny przekłada się bezpośrednio na proces jej wykonywania. Można zatem postawić pytanie: jaki wpływ w minionym okresie miały zmiany prawa karnego materialnego i wykonawczego na proces wykonywania kary ograniczenia wolności? Odpowiedź tylko pozornie wydaje się prosta. Z jednej strony zmiany mogą bowiem korzystnie wpłynąć na proces wykonywania tej kary, między innymi upraszczając go, usprawniając pracę poszczególnych organów zaangażowanych w proces wykonawczy lub zmniejszając liczbę zadań czy obciążenia sprawami. Z drugiej jednak wręcz przeciwnie — poszczególne zmiany mogą wpłynąć negatywnie na proces wykonywania tej kary, komplikując go, powodując niepotrzebne obciążenie organów wykonawczych sprawami czy zadaniami w ramach procesu wykonawczego. Istnieje jeszcze trzecia możliwość, mianowicie częściowo pozytywny, a częściowo negatywny wpływ tych zmian.

Niniejsze opracowanie stanowi próbę znalezienia odpowiedzi na to pytanie. Z uwagi na jego ramy, analiza zostanie ograniczona wyłącznie do najważniejszych zmian przepisów kodeksu karnego i kodeksu karnego wykonawczego dotyczących kary ograniczenia wolności. Podkreślenia wymaga tu fakt, że organem postępowania wykonawczego istotnie zaangażowanym w proces wykonywania kary ograniczenia wolności jest zawodowy kurator sądowy². W ramach wykonywania tej kary ciąży na nim wiele zadań zarówno o charakterze materialnoprawnym, jak i proce-

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138, tekst jedn.) — dalej: k.k.; ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1375, tekst jedn.); ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2021 r. poz. 53, tekst jedn.) — dalej k.k.w.

² Art. 2 pkt 6 k.k.w.; zob. też S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 24; por. L. Bogunia, *Kurator jako organ prawa karnego wykonawczego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 3, 1998, s. 181.

sowym. Dlatego też przedstawiona analiza wpływu zmian w k.k. i k.k.w. na proces wykonywania kary ograniczenia wolności zostanie przeprowadzona z perspektywy obowiązków i uprawnień zawodowego kuratora sądowego związanych z wykonywaniem tej kary. Podstawą rozważań będą zatem zadania wskazane w art. 173 k.k.w.³ oraz wynikające z art. 53–66 k.k.w.⁴ Poza obszarem zainteresowania pozostaną natomiast obowiązki związane z pozycją ustrojową kuratora sądowego, wskazane w ustawie z dnia 27 lipca 2001 roku o kuratorach sądowych⁵.

II

Na wstępie należy wskazać, że badając wpływ zmian w k.k. i k.k.w. na proces wykonywania kary ograniczenia wolności w odniesieniu do kuratora sądowego, możemy podzielić je na dwie kategorie: zmiany mające wpływ na pozycję i rolę zawodowego kuratora sądowego jako organu postępowania wykonawczego oraz zmiany mające wpływ na ilość zadań kuratora i czynności wykonywanych w ramach tych zadań, a zatem na obciążenie pracą.

Pierwotnie przepisy k.k.w. przewidywały następujące zadania zawodowego kuratora sądowego związane z wykonywaniem k.o.w.⁶:

- organizowanie i kontrolowanie wykonywania k.o.w.
- wyłącznie kontrolowanie wykonywania k.o.w.
- podejmowanie czynności o charakterze procesowym związanych ze składaniem wniosków w postępowaniu wykonawczym⁷.

Podkreślić trzeba, że zakres czynności podejmowanych przy realizacji tych zadań był zróżnicowany, w zależności od wariantu, w jakim orzeczono k.o.w.⁸

³ Rozdział XI k.k.w., *Prawa i obowiązki kuratora sądowego*.

⁴ Rozdział IX k.k.w., *Kara ograniczenia wolności* — dalej: k.o.w.

⁵ Dz.U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1071, tekst jedn. Dz.U. z 2014 r. poz. 795. Zob. T. Szymanowski, *Kuratorzy sądowi i zadania przez nich wykonywane po dokonanej reformie*, „Archiwum Kryminologii” 27, 2003–2004, s. 77 n.

⁶ Art. 55 § 2 k.k.w.

⁷ Zob. art. 173 § 2 k.k.w.

⁸ Możliwych było co najmniej 9 wariantów orzekania tej kary — na przykład w formie obowiązku pracy — ewentualnie połączona z obowiązkami lub dozorem; w formie potrącenia ewentualnie z obowiązkami lub dozorem; z warunkowym zawieszeniem jej

Pierwsza nowelizacja przepisów k.k. dotyczących kary ograniczenia wolności, która poważnie wpłynęła na zmianę przepisów wykonawczych, a co za tym idzie także procesu wykonywania kary, została dokonana ustawą z dnia 5 listopada 2009 roku⁹. Zrezygnowano wówczas z udziału sądu we wskazywaniu rodzaju pracy, którą ma wykonać skazany, i określenia miejsca jej wykonywania¹⁰. Ponadto uchylono możliwość oddania skazanego pod dozór kuratora¹¹, wprowadzono możliwość orzekania wobec skazanego wszystkich środków wskazanych w art. 72 k.k. oraz potrącenia z wynagrodzenia za pracę wyłącznie na cel społeczny wskazany przez sąd¹². Konsekwencją tych zmian była nowelizacja przepisów k.k.w. mających bezpośredni wpływ na zadania zawodowego kuratora sądowego związane z wykonywaniem kary ograniczenia wolności.

Zdjęcie z sądu orzekającego obowiązku wskazania rodzaju pracy, którą skazany ma wykonać, wiązało się z nałożeniem go na zawodowego kuratora sądowego. Obejmowało to konieczność wskazania rodzaju pracy, miejsca jej wykonywania oraz terminu rozpoczęcia¹³. To wiązało się zaś z wydaniem decyzji w tej sprawie. Omawiana czynność stanowiła *novum* wśród czynności wykonywanych dotąd przez zawodowego kuratora sądowego. Jednocześnie poszerzono krąg podmiotów, w których mogła być wykonywana kara ograniczenia wolności w formie pracy¹⁴, co wiązało się z nowymi, dodatkowymi zadaniami kuratorów sądowych w zakresie pozyskiwania podmiotów oraz współpracy z nimi¹⁵.

wykonania. Zob. M. Niewiadomska-Krawczyk, *Czynności zawodowego kuratora sądowego dla dorosłych związane z wykonywaniem kary ograniczenia wolności*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 33. *Kary i środki wolnościowe w perspektywie praktyki orzeczniczej i wykonawczej*, 2014, s. 163 n.

⁹ Ustawa z dnia 5 listopada 2009 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny, ustawy — Kodeks postępowania karnego, ustawy — Kodeks karny wykonawczy, ustawy — Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 206, poz. 1589). Ustawa weszła w życie 8 czerwca 2010 roku.

¹⁰ Zob. Art. 34 § 2 pkt 2 k.k. i art. 35 § 1 k.k.

¹¹ Zob. art. 36 § 1 k.k.

¹² Zob. art. 35 § 2 k.k.

¹³ Zob. art. 57 k.k.w.

¹⁴ Zob. art. 58 k.k.w.

¹⁵ Por. M. Niewiadomska-Krawczyk, *Wykonywanie kary ograniczenia wolności przez zawodowego kuratora sądowego — ewolucja czy rewolucja? Rozważania w świecie*

Analizując omawianą nowelizację przepisów k.k.w., należy podkreślić, że zawodowemu kuratorowi sądowemu przekazano wszystkie poza orzeczniczymi zadania w zakresie organizowania i kontrolowania wykonywania kary ograniczenia wolności. Nastąpiło zatem oddzielenie czynności typowo jurysdykcyjnych od wykonawczych oraz ich wewnętrzne uporządkowanie.

Jak owa zmiana wpłynęła na proces wykonywania kary ograniczenia wolności? W pierwszym z badanych obszarów z pewnością pozytywnie. Przede wszystkim podniesiono rangę kuratora zawodowego jako organu postępowania wykonawczego, gdyż w jego ręce oddano proces wykonywania kary pozbawienia wolności, wyposażając go w nowe czynności, świadczące o jego samodzielności, jak choćby wydawanie decyzji dotyczącej rodzaju pracy skazanego. Wydaje się, że doprowadziło to do usprawnienia procesu wykonywania kary ograniczenia wolności. Zawodowy kurator sądowy bowiem, jako organ będący „najbliżej” skazanego, a jednocześnie ściśle współpracujący z podmiotami, w których k.o.w. może być wykonywana, jest najbardziej kompetentnym organem do kierowania skazanego do odpowiedniej pracy oraz organizacji i kontroli jej wykonywania w sposób efektywny i zgodny z celem jej orzekania.

Pozostaje jeszcze kwestia wpływu zmian na ilość zadań zawodowego kuratora sądowego. Zgodnie z treścią art. 55 § 2 k.k.w. — nadal jego głównymi zadaniami pozostały organizowanie i kontrolowanie wykonywania kary ograniczenia wolności oraz kontrola obowiązków nakładanych na skazanego odbywającego tę karę. Przykładowy katalog czynności składających się na te obowiązki otwiera przesłanie odpisu wyroku do właściwego zespołu kuratorskiej służby sądowej¹⁶; następnie odpis ten powinien być przekazany przez kierownika zespołu konkretnemu zawodowemu kuratorowi sądowemu do referatu¹⁷. Pierwszą czynnością kuratora winno być wezwanie skazanego oraz pouczenie go o prawach, obowiązkach i konsekwencjach uchylania się od odbywania kary (art. 57

tle 20 lat obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 54. *XX lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego*, 2019, s. 189.

¹⁶ Nie dotyczy to orzeczeń skazujących na k.o.w. w postaci potrącenia za pracę — zob. art. 59 k.k.w.

¹⁷ Więcej na temat organizowania i kontrolowania wykonywania k.o.w. zob. M. Niewiadomska-Krawczyk, *Czynności...*, s. 172–178.

§ 1 k.k.w.). Następnym krokiem jest decyzja kuratora co do rodzaju, miejsca i terminu rozpoczęcia pracy, która podlega kontroli. Najbardziej „pojemnym zadaniem” okazuje się być organizowanie i kontrolowanie wykonywania kary. W jego ramach mieszczą się bowiem takie czynności jak: pozyskiwanie podmiotów (co jest czynnością bardzo absorbującą i czasochłonną), współpraca z nimi obejmująca między innymi instruktaże, szkolenia, przysyłanie niezbędnych dokumentów, jak również współpraca w tym zakresie z prezesem sądu. Ponadto zaliczyć tu należy takie czynności jak kontrolowanie nałożonych obowiązków, składanie do sądu wniosków dotyczących modyfikacji obowiązków, odroczenia lub przerwy w jej wykonaniu, skrócenia kary, orzeczenia kary zastępczej.

Biorąc pod uwagę fakt, że wspomniana nowelizacja poszerzyła krąg podmiotów, w których k.o.w. mogła być wykonywana, automatycznie wzrosła liczba czynności podejmowanych w tym zakresie przez kuratora sądowego. Choć teoretycznie zadań było tyle samo, to nakład pracy kuratora tylko pozornie nie uległ zmianie. Znacznie zwiększyła się bowiem liczba czynności w ramach tych zadań. Taki stan rzeczy z pewnością nie pozostał bez wpływu na efektywność pracy kuratora sądowego, a przez to na proces wykonywania kary.

Kolejną nowelizacją, to jest ustawą z dnia 20 lutego 2015 roku¹⁸, nadano nową jakość karze ograniczenia wolności (art. 34 § 1a). Przede wszystkim zasadniczej zmianie uległa treść tej kary¹⁹, na którą składały się następujące elementy: obowiązek nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne w wymiarze od 20 do 40 godzin w stosunku miesięcznym, obowiązek pozostawania w miejscu stałego pobytu z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego, obowiązek wymieniony w art. 72 § 1 pkt 4–7a k.k., potrącenie z wynagrodzenia za pracę 10–25% w stosunku miesięcznym, zakaz zmiany miejsca stałego pobytu bez zgody sądu oraz obowiązek udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary. Mogły one być orzekane łącznie lub osobno. Inaczej ukształtowano też granice wymiaru tej kary — od miesiąca do dwóch lat, a także zniesiono możliwości warunkowego zawieszenia wykonania tego rodzaju kary. Poza

¹⁸ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz. 396), która weszła w życie dnia 1 lipca 2015 roku.

¹⁹ Pietruszka, *Nowa treść kary ograniczenia wolności*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 36, 2015, s. 41–43.

tym fakultatywnie sąd mógł orzec obowiązki określone w art. 72 § 1 pkt 2 i 3 k.k. lub świadczenie pieniężne. Taka regulacja sprawiła, że pojawiło się 15 zasadniczych wariantów tej kary. W sumie zaś można było orzec tę karę aż w 1023 wariantach²⁰. Uwagę zwraca eklektyzm tej kary oraz możliwość sekwencyjnego jej budowania, co niewątpliwie wpływa na proces wykonywania tej kary.

W tym miejscu należy przyrzeć się, jak nowa treści k.o.w. przełożyła się na zadania i czynności zawodowego kuratora sądowego. Zgodnie z treścią przepisu art. 55 § 2 k.k.w. zasadniczym zadaniem zawodowego kuratora sądowego pozostało organizowanie i kontrolowanie wykonywania kary ograniczenia wolności oraz orzeczonych obowiązków. Wprowadzenie obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego do treści kary spowodowało, że zadania kuratora koncentrowały się nie tylko wokół wykonania kary w postaci obowiązku pracy, ale także kontroli elektronicznej oraz obowiązków probacyjnych o charakterze obligatoryjnym. Choć sam zakres zadań nie zmienił się, to znacznej modyfikacji uległy czynności podejmowane w ich ramach tych.

Przed wszystkim eklektyczny charakter k.o.w. skomplikował proces organizowania wykonywania tej kary. Pojawiła się bowiem konieczność organizacji nie tylko pracy skazanego, ale samego sposobu wykonywania tej kary, ukształtowanej eklektycznie lub sekwencyjnie. Obowiązki orzeczone mogły być bowiem jednocześnie lub pojedynczo, ale sekwencyjnie, co wymagało najpierw organizacji trybu wykonywania poszczególnych obowiązków. Ponadto wśród kilku orzeczeń przekazanych do wykonania każda k.o.w. mogła wymagać innej organizacji jej wykonania.

W odniesieniu do obowiązku pracy nowy zakres czynności związany być mógł także z poszerzeniem kręgu podmiotów o te, którym powierzono (w dowolny sposób) wykonywanie zadań własnych gminy, co dodatkowo wymagało pozyskiwania takich podmiotów i ukształtowania współpracy z nimi²¹.

²⁰ Por. T. Sroka, *Kara ograniczenia wolności*, [w:] *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015, s. 135.

²¹ W zakresie pozyskiwania podmiotów, w których może być wykonywana praca, oraz współpracy z nimi szerzej zob. np. A. Janus-Dębska, *Czynniki utrudniające efektywne wykonywanie kary ograniczenia wolności*, [w:] *Teoretyczne i praktyczne aspekty wykonywania kary ograniczenia wolności*, red. A. Kwieciński, Wrocław 2016, s. 37–56;

Podział na obowiązki probacyjne obligatoryjne, stanowiące treść kary, oraz fakultatywne wymusił zmianę w zakresie zadań i czynności kuratora zawodowego, albowiem w tym zakresie wykonywał on dotychczas tylko czynności kontrolne²². W nowym stanie prawnym czynności kontrolne mogły być podejmowane wyłącznie wobec obowiązków fakultatywnych, które nie ulegają modyfikacji na podstawie art. 61 § 1 k.k.w. W pozostałym zakresie, to jest obowiązków obligatoryjnych kształtujących treść k.o.w., istniała konieczność podejmowania czynności związanych z organizacją wykonania kary, co dodatkowo komplikowały eklektyzm i sekwencyjność kary.

Całkiem nowe czynności pojawiły się w związku z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kary ograniczenia wolności z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego. Organizowanie wymagało między innymi przeprowadzenia szeregu czynności poprzedzających rozpoczęcie dozoru, zebrania stosownych informacji warunkujących i umożliwiających jego stosowanie. Kontrolowanie zaś obejmowało między innymi zbieranie informacji o przebiegu odbywania kary, kontrolę pozostawania w miejscu stałego pobytu w wyznaczonym czasie, udzielania zezwolenia na czasowe opuszczenie miejsca stałego pobytu itp.²³

Jak zatem omawiana nowelizacja wpłynęła na proces wykonywania k.o.w.? Stanowczo należy stwierdzić, że nie doprowadziła ona do wzmocnienia pozycji zawodowego kuratora sądowego jako organu postępowania wykonawczego. W tym zakresie zasadniczo nic nie uległo zmianie. Skomplikowała natomiast proces wykonywania kary, zwiększając zakres czynności kuratora w ramach wykonywanych zadań. Ponadto spowodowała konieczność stosowania dwóch różnych reżimów prawnych przy wykonywaniu kary ograniczenia wolności, czyli do kar orzeczonych przed 1 lipca 2015 roku i po tej dacie. Wymienione czynniki przekładały się także na efektywność pracy zawodowego kuratora sądowego, który nawet przy najlepszych chęciach i dołożeniu najwyższej staranności mógł

S. Lelental, M. Niewiadomska-Krawczyk, *Współpraca zawodowych kuratorów sądowych dla dorosłych z samorządem lokalnym i innymi instytucjami w zakresie wykonywania kary ograniczenia wolności*, [w:] *Kuratela sądowa w Polsce. Analiza systemu. Księga pamiątkowa dr Tadeuszowi Jedynakowi*, red. K. Stasiak, Toruń 2018, s. 255–272.

²² Zob. M. Niewiadomska-Krawczyk, *Wykonywanie kary...*, s. 192.

²³ *Ibidem*.

mieć trudności ze zorganizowaniem i kontrolowaniem tak różnorodnie ukształtowanych kar ograniczenia wolności.

Ponadto daje się tu zauważyć jeszcze jedną istotną kwestię. Z uzasadnienia do projektu ustawy z dnia 20 lutego 2015 roku²⁴ wynika, że owa „zasadnicza rozbudowa” kary ograniczenia wolności miała na celu jej „uatrakcyjnienie” i stworzenie alternatywy dla grzywny oraz kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Zamysłem ustawodawcy było zatem zwiększenie liczby orzekanych kar ograniczenia wolności, co automatycznie skutkowało zwiększeniem wpływu, a zatem obciążenia kuratorów sądowych tego typu sprawami, a nie tylko obowiązkami w ramach wykonywanych kar ograniczenia wolności. Podsumowując tę część rozważań, należy stwierdzić, że kumulacja trzech czynników — mianowicie ekлекtyzmu i sekwencyjności kary ograniczenia wolności, zwiększenia zakresu czynności przy ich wykonywaniu oraz zwiększenia wpływu tego typu spraw do referatu zawodowego kuratora sądowego — nie mogła doprowadzić do usprawnienia procesu wykonywania tej kary.

Kolejna zmiana przepisów k.k., o której warto wspomnieć, została dokonana ustawą z 11 marca 2016 roku²⁵. Uszczuplono wówczas liczbę obowiązków treściowych k.o.w., usuwając kontrolę elektroniczną miejsca pobytu oraz rezygnując z obowiązków probacyjnych jako obligatoryjnych, stanowiących treść kary, na rzecz ich fakultatywnego charakteru. Zmiana ta *de facto* stanowiła „powrót” do k.o.w. w postaci obowiązku pracy i potrącenia, z tym że obie te formy mogły odtąd być orzekane także łącznie, a nie tylko w alternatywie. Ponadto pojawiła się możliwość modyfikacji wszystkich obowiązków orzeczonych fakultatywnie.

Rozważając wpływ tej zmiany na proces wykonywania kary ograniczenia wolności, warto podkreślić, że to kolejna nowelizacja, która w żaden sposób nie wpłynęła na pozycję kuratora sądowego jako organu postępowania wykonawczego ani nie wyposażyła go w żadne narzędzia powodujące usprawnienie procesu wykonywania tej kary.

W odniesieniu natomiast do obciążenia sprawami i zadaniami, należy stwierdzić, że zasadniczo uszczuplenie treści kary ograniczenia wol-

²⁴ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy 2393.

²⁵ Ustawa z dnia 11 marca 2016 roku o zmianie ustawy — Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2016 r. poz. 437).

ności powinno teoretycznie spowodować zmniejszenie liczby czynności wykonywanych w ramach organizowania i kontrolowania wykonania tej kary. Wykluczona jest bowiem możliwość eklektycznego i sekwencyjnego budowania kary ograniczenia wolności w takim wymiarze jaki miał miejsce na podstawie ustawy z 20 lutego 2015 roku. Jednakże należy mieć na uwadze fakt, że pojawił się kolejny, trzeci już, reżim prawny, w którym przychodzi pracować kuratorom wykonującym orzeczenia o karze ograniczenia wolności. Biorąc pod uwagę maksymalny okres, na jaki może zostać orzeczona kara ograniczenia wolności, kurator sądowy może w jednym czasie mieć w referacie k.o.w. orzeczone przed 1 lipca 2015 roku, po tej dacie, ale przed 11 marca 2016 roku, i wreszcie po tym dniu. W tej sytuacji już sama organizacja wykonania poszczególnych kar następczą może wiele problemów i wątpliwości. W perspektywie jednak prowadzić to powinno do uproszczenia i usprawnienia procesu wykonywania kary ograniczenia wolności, pomijając oczywiście liczbę kar kierowanych do wykonania, która może nadal rosnąć.

Na tym nie kończą się jednak nowinki w zakresie regulacji k.o.w. Trwają bowiem prace sejmowe nad projektem ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 2024, w którym wprowadza się kolejny przepis art. 34 § 1aa w brzmieniu²⁶:

§ 1aa. Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, a przestępstwo jest zagrożone zarówno karą ograniczenia wolności, jak i karą pozbawienia wolności, karę ograniczenia wolności wymierza się w wysokości nie niższej od: 1) 2 miesięcy — w przypadku czynu zagrożonego karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą roku; 2) 3 miesięcy — w przypadku czynu zagrożonego karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 2 lat; 3) 4 miesięcy — w przypadku czynu zagrożonego karą pozbawienia wolności przekraczającą 2 lata.

Wspomniany przepis odnosi się do sytuacji, gdy kara ograniczenia wolności przewidziana jest w sankcji w alternatywie z karą pozbawienia wolności. W takiej sytuacji sąd orzekający w sprawie, decydując się na wybór kary ograniczenia wolności, nie będzie mógł orzec jej w najniższym wymiarze, czyli miesiąca, a będzie zobowiązany orzec karę nie niższą niż wskazaną w omawianym przepisie, co z kolei uzależnione

²⁶ W momencie oddawania niniejszego opracowania do druku projekt został podpisany przez Prezydenta RP jako ustawa z dnia 7 lipca 2022 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, jeszcze nieopublikowany.

jest od zagrożenia karą pozbawienia wolności. Ta pozornie niewielka zamiana wydaje się mieć ogromne znaczenie w praktyce wykonywania tego rodzaju kary. Przede wszystkim spowoduje wydłużenie minimalnego okresu orzekania k.o.w., co wiąże się z wydłużeniem procesu wykonywania tej kary. Może także spowodować wzrost liczby orzekanych kar, który wpłynie bezpośrednio na liczbę przyjętych do wykonania przez zawodowego kuratora sądowego spraw i oczywiście nie pozostanie bez wpływu na efektywność procesu wykonywania kary.

Obraz procesu wykonywania kary ograniczenia wolności nie byłby pełen bez analizy faktycznego obciążenia zawodowych kuratorów sądowych tego typu sprawami, co ilustruje tabela 1.

Przede wszystkim należy wskazać, że zawodowy kurator sądowy nie może powierzyć wykonywania kary ograniczenia wolności kuratorowi społecznemu, ale musi tę karę wykonywać samodzielnie²⁷. Liczba etatów tej grupy zawodowej w latach 2008–2018 nie uległa zasadniczej zmianie i wynosiła ok 3150, w latach 2019–2021 zaś wykazuje tendencję spadkową. Jednocześnie uwagę zwraca wpływ spraw związanych z wykonywaniem k.o.w. Co roku liczba wpływających spraw rosła, ale w od roku 2010 oraz 2015 (a zatem po wejściu w życie omawianych zmian) wykazała znaczący wzrost. Przeliczając wpływ spraw przypadający na jednego zawodowego kuratora sądowego, zauważyć trzeba, że początkowo wahał się on pomiędzy 22,5 w 2008 roku a 36,1 w roku 2016. Niepokojący jest znaczący wzrost od roku 2018, osiągający wartość odpowiednio 69,8 i 69,0 w latach 2019 i 2021. Ma to zapewne związek nie tylko z nowelizacją z 2015 roku — która, jak zostało już wskazane, miała na celu ograniczenie orzekania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonywania na rzecz kary ograniczenia wolności — ale także z wprowadzonym tą nowelizacją art. 75a k.k., który pozwalał w sytuacji zarządzenia wykonania kary warunkowo zawieszanej na jej zamianę na karę ograniczenia wolności.

Uwagę zwraca także liczba spraw zakończonych w danym roku sprawozdawczym. Przeliczając ją na jednego kuratora zawodowego, zasadniczo jest ona równa liczbie spraw wpływających, a w niektórych latach nawet ją przewyższa. Jako przykład można podać rok 2021, w którym

²⁷ Wynika to wprost z treści art. 55 § 2 k.k.w.

Tabela 1. Obciążenie sprawami związanymi z wykonywaniem k.o.w.

Rok	Liczba etatów kuratorów dla dorosłych		Wykonywanie kary ograniczenia wolności			Wykonywanie kary ograniczenia wolności na etat kuratorski		
	zawodowych	społecznych	wpływ w okresie sprawozdawczym	zakreślone postęp. w o.s.	stan w ostatnim dniu o.s.	wpływ w okresie sprawozdawczym	zakreślone postęp. w o.s.	stan w ostatnim dniu o.s.
2007	3103	18 457	86 510	95 203	86 407	27,8	30,7	27,7
2008	3168	19 119	71 436	89 759	67 181	22,5	28,3	21,2
2009	3129	17 864	74 736	68 524	73 491	23,9	21,9	23,5
2010	3130	17 948	90 707	87 676	76 498	29,0	28,0	24,4
2011	3139	18 061	91 773	89 230	79 025	29,2	28,4	25,2
2012	3117	17 149	92 079	107 775	63 252	29,5	34,6	20,3
2013	3119	16 239	99 793	99 331	63 535	32,0	31,8	20,4
2014	3167	15 395	83 557	84 911	62 181	26,4	26,8	19,6
2015	3157	14 216	92 350	91 321	59 791	29,2	28,9	18,9
2016	3144	12 884	113 574	97 622	75 743	36,1	31,0	24,0
2017	3099	10 797	110 667	106 661	79 749	35,7	34,4	25,7
2018	3032	8615	126 788	108 526	98 011	41,8	35,8	32,3
2019	2919	6908	203 175	189 118	141 704	69,8	64,2	48,1
2020	2885	5811	182 300	168 425	155 579	61,1	58,2	53,3
2021	2870	4907	198 274	204 900	148 953	69,0	71,1	51,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Sprawiedliwości — Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich.

przy imponującym wpływie 69 spraw przypadających na jednego kuratora, liczba spraw zakończonych wyniosła 71,1. Świadczy to z pewnością o tym, że zawodowi kuratorzy sądowi „dźwigają na swych barkach” proces wykonywania kary ograniczenia wolności, mimo że, jak zostało wskazane, zmiany ustawodawcze tego nie ułatwiają.

Dodatkowo sprawa komplikuje się, gdy spojrzymy na standardy obciążenia pracą kuratora zawodowego dla dorosłych, wskazane w tabeli 2²⁸.

Tabela 2. Standardy obciążenia pracą kuratora zawodowego dla dorosłych

LP	Rodzaje spraw	Liczba spraw
1	dozory własne	od 20 do 35
2	dozory powierzone	od 30 do 60
3	inne sprawy	do 50
4	łącznie	do 120, w tym 50 własnych

Źródło: Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 roku, w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego.

Po pierwsze, rozporządzenie nie wyjaśnia, jak należy rozumieć „standard” obciążenia pracą. Z definicji słownikowej wynika, że standard to „typowy i przeciętny model czegoś”²⁹. Skoro tak, to należy przyjąć, że wskazane w tabeli wartości wskazują przeciętne obciążenie pracą kuratora sądowego. Jak mają się owe standardy do faktycznego obciążenia sprawami związanymi z wykonywaniem kary ograniczenia wolności? Przede wszystkim należy wskazać, że k.o.w. nie jest uwzględniana w standardach jako odrębna sprawa, ale zawiera się w „innych”. Stanowi ona jednak rok do roku prawie 2/3 spraw „innych”, a w latach 2020–2021 nawet więcej (biorąc pod uwagę sam wpływ tego rodzaju spraw czy też liczbę spraw zakończonych). Ponadto „wypełnia” ona w zasadzie liczbę spraw własnych kuratora sądowego, która według rozporządzenia wynosi 50, nie pozostawiając miejsca na inne sprawy własne, choćby dozory. Analiza ta wskazuje, że już samo obciążenie zawodowego kuratora sądowego

²⁸ Załącznik do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 roku, w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego (Dz.U. z 2003 r. Nr 116, poz. 1100).

²⁹ *Standard*, [hasło w:] *Słownik języka polskiego PWN* online, <https://sjp.pwn.pl/sjp/standard;2576133.html> (dostęp: 14.10.2022).

sprawami związanymi w wykonywaniem k.o.w. wpływa negatywnie na proces wykonywania tej kary, a jest to — jak zostało wcześniej podkreślone — efekt kolejnych zmian ustawodawczych. Takie rozwiązanie nie sprzyja efektywności procesu wykonywania k.o.w.

III

Biorąc pod uwagę całość rozważań, należy podkreślić, że zasadniczo zmiany przepisów k.k. i k.k.w. wpłynęły negatywnie (z nielicznymi wyjątkami) na proces wykonywania kary ograniczenia wolności. Przeprowadzona analiza prowadzi do kilku ważnych wniosków, a w konsekwencji do wysunięcia postulatów mogących w pewnym stopniu usprawnić proces wykonywania kary ograniczenia wolności. Niektóre z nich odnoszą się do działań ustawodawczych, inne zaś do działań władzy wykonawczej. Pierwszym postulatem jest zwiększenie liczby etatów zawodowych kuratorów sądowych, co pozwoliłoby zmniejszyć obciążenie sprawami. Ponadto widoczna jest konieczność zmiany standardów obciążenia pracą sądowego kuratora zawodowego dla dorosłych, przewidująca albo rezygnację z takich standardów w ogóle, albo wyodrębnienie kary ograniczenia wolności jako osobnej kategorii spraw własnych kuratora. Jednocześnie wskazana byłaby specjalizacja wewnątrz kuratorskiej służby sądowej, być może na poziomie ustawowym, w zakresie dozorów i kary ograniczenia wolności. Rozdzielenie tych kategorii pomiędzy wyspecjalizowanych w tym zakresie kuratorów sądowych pozwoliłoby „wypełnić” sprawy własne tylko jedną z tych kategorii spraw i skupić się na organizacji procesu ich wykonywania.

Bibliografia

- Bogunia L., *Kurator jako organ prawa karnego wykonawczego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 3, 1998, s. 180–195.
- Janus-Dębska A., *Czynniki utrudniające efektywne wykonywanie kary ograniczenia wolności*, [w:] *Teoretyczne i praktyczne aspekty wykonywania kary ograniczenia wolności*, red. A. Kwieciński, Wrocław 2016, s. 37–55.
- Lelental S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2020.
- Lelental S., Niewiadomska-Krawczyk M., *Współpraca zawodowych kuratorów sądowych dla dorosłych z samorządem lokalnym i innymi instytucjami w zakresie wykonywania kary ograniczenia wolności*, [w:] *Kuratela sądowa w Polsce. Analiza systemu*.

Księga pamiątkowa dedykowana dr Tadeuszowi Jedynakowi, red. K. Stasiak, Toruń 2018, s. 255–272.

- Niewiadomska-Krawczyk M., *Czynności zawodowego kuratora sądowego dla dorosłych związane z wykonywaniem kary ograniczenia wolności*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 33. *Kary i środki wolnościowe w perspektywie praktyki orzeczniczej i wykonawczej*, 2014, s. 159–179.
- Niewiadomska-Krawczyk M., *Wykonywanie kary ograniczenia wolności przez zawodowego kuratora sądowego — ewolucja czy rewolucja? Rozważania w świetle 20 lat obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 54. *XX lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego*, 2019, s. 183–200.
- Pietruszka R., *Nowa treść kary ograniczenia wolności*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 36, 2015, s. 37–63.
- Sroka T., *Kara ograniczenia wolności*, [w:] *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015, s. 83–115.
- Szymanowski, *Kuratorzy sądowi i zadania przez nich wykonywane po dokonanej reformie*, „Archiwum Kryminologii” 27, 2004, s. 67–113.

The impact of changes in the Penal Code and the Executive Penal Code on the process of executing the penalty of restriction of liberty from the perspective of the tasks of a professional probation officer

Abstract

The study focuses on several issues concerning the penalty of restriction of liberty. On the one hand, changes in the scope of the penalty may have a positive impact on the process of carrying it out, e.g. simplifying it, streamlining the work of individual bodies involved in the executive process, reducing the number of tasks or the burden of cases. On the other hand, individual changes may adversely affect the process of carrying out this penalty, complicating it, causing unnecessary burdening of executive bodies with cases or tasks within the enforcement process. There is also a third possibility, namely — partly positive and partly negative impact of the changes.

Keywords: restriction of freedom, criminal punishment, penal policy